

5HD404

„Problematika velké hospodářské krize (1929-1933), její důsledky v hospodářské, sociální, politické a etnické oblasti. Specifika oživení československé ekonomiky ve 30. letech 20. století.“

Zdeněk Fierlinger, Soudobý stav světové krise.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Zdeněk Fierlinger, Soudobý stav světové krise. (Přednáška v Sociálním ústavu 23. ledna 1936.)

Když v říjnu 1929 došlo na newyorské burse k náhlému zhroucení kursů, které se americké finanční kruhy pokoušely všemi prostředky udržeti, nikdo tehda netušil, že celé světové hospodářství s malými výjimkami nastupuje dlouhotrvající těžkou krizi, která pro mnohé státy dosud není zcela překonána. Krise podobné povahy má arciť v dějinách již svou analogii, neboť po každí velké válce následovala po krátkém údobí zvýšené činnosti investiční dlouhá vlna deprese. Bylo tomu tak po válkách napoleonských, jakož i po válce prusko-francouzské. Též po poslední válce světové následuje deprese, která se dostavila v státech poražených okamžitě v důsledku morálního a politického rozvratu, brzo však nati též ve státech vítězných. Nicméně krise z r. 1921 byla depresí velmi mírnou a rovněž též následující nepravidelné krisové záchvěvy v jednotlivých státech nenabýly vážných rozměrů.

Výjimku v tom směru činí Anglie, která těžce trpěla zhodnocením libry, jakož i průmyslovou soutěží a ochranářskou politikou ostatního světa. Skutečnou a vlastní krisí poválečnou, která se zrodila z neúměrných investic poválečného ruchu zakladatelského, je třeba spatřovati teprve v krisi, která začíná v r. 1929 a kterou lze vysvětliti značnými přesuny v průmyslové a zejména rostlinné výrobě, provázené neb správněji řečeno umožněné novu distribucí zlata a kapitálu a značným rozšířením úvěrovým. Zvýšená výroba po určitou dobu zdála se odpovídati rostoucím konsumním možnostem světa, ale na konec přece jen vedla k nebyvalé zasyčenosti statky výrobními a spotřebními a tudíž i k prudkému poklesu cen. ...

Vývoj cenový.

Dnešní krise se vyznačuje tím, že je takřka universální, neboť zachvátila veškeré státy stojící na určitém stupni průmyslového vývoje a je charakterizována prudkým poklesem cen rovnajícím se 30–50 % poklesu proti cenám z r. 1928, což znamená značné zhodnocení zlata. ... Nesmíme tudíž v poklesu cenovém hledati skutečnou příčinu dnešní krise, nýbrž důležitý charakteristický znak, jímž se velké a dlouhotrvající deprese obvykle projevují. ...

Zajímavým příkladem je Československo, které přes původní deflační pokusy a přes provedenou devaluaci v únoru 1934 zastavilo se na cenách, které jsou o 25–30 % vyšší než ceny států librového bloku. Ovšem srovnání cenových hladin je velmi nesnadné, neboť třeba použití průměrných indexů a ne izolovaných cen, zejména ne cen

exportních, neboť též ceny exportní, jsou-li přirozené, jsou určovány průměrnou hladinou cenovou. Československo dostává se jako stát vývozní do velmi těžké situace. O něco dražší je pouze Rakousko, Maďarsko a dnes samozřejmě též Německo, měříme-li německé ceny podle oficiálního kursu. Při tom původní krisový proces deflační cen velkoobchodních měl v Československu poměrně menší vliv na ceny maloobchodní, které dnes počínají opět velmi rychle stoupati. Tento nepříznivý vývoj v Československu cen maloobchodních jest příznačný pro stav krisového hospodářství. Neboť vývoj cen maloobchodních je závislý především na výši obchodního obrátu, na politice dovozní a na politice kartelů. ...

Index výrobní.

Je-li vývoj cenový jako ukazovátka hospodářského vlnění v dnešním stadiu krise velmi nespolehlivým z důvodů mnou naznačených, můžeme snad s větším úspěchem použít statistiky produkční. ...

V Československu po poklesu zavstávivším se ke konci r. 1934 nastává v r. 1935 určité zlepšení, nicméně dnešní výrobní index dosahuje pouze přibližně 70 % výroby z r. 1928.

Aby bylo lze učiniti si správnou představu o skutečném významu zvýšené výroby v jednotlivých státech, třeba uvážit, že v indexu průmyslové výroby je zahrnuto velmi mnoho takových odvětví, v nichž zaměstnanost stoupla v důsledku objednávek pro armádu a obranu země, nebo v důsledku mimořádných investic státních, které nejsou prováděny v rámci širšího a účelně konstruovaného plánu hospodářského a finančního, a proto

sotva mohou zanechat trvalých příznivých důsledků. ...

Nezaměstnanost.

V Československu od nejvyšší cifry 920.000 v roce 1933 podařilo se nezaměstnanost sraziti v roce 1934 na 569.000 a v létě 1935 na 557.000. Ke konci minulého roku dostavilo se však zhoršení, které nemá charakter pouhého sezonního zhoršení. Zejména vzrůst v měsíci prosinci o celých 236.000 překvapil. Tento prudký rytmus vzrůstu nezaměstnanosti budí obavu, že bude pokračovati v tomto měsíci. Jsou tu určité okolnosti, které snad tento nepříznivý dojem zeslabují. Tak např. lepší evidence nezaměstnaných, zejména na Slovensku a Podkarpatské Rusi, zachycuje snad větší část nezaměstnaných. Kromě toho dospívají válečné ročníky, hledající umístění. Lze předpokládat, že přírůstek populační dává dnes ročně přibližně 40–50.000 nových pracovních sil. Bylo by nicméně chybou podceňovati dostavivší se zhoršení.

Statistika Ústřední sociální pojišťovny ukazuje, že rok od roku počet pojištěnců, tj. trvale zaměstnaných dělníků, během krise stále klesal. Teprve počínaje červnem minulého roku stav zaměstnanosti se mírně zlepšil, takže v říjnu již vykazovala statistika u nás 2,069.000 zaměstnaných proti 1,993.000 v témže měsíci roku 1934. Zároveň však dochází k stálému přesunu pojištěnců vyšších tříd do tříd nižších, což nasvědčuje tomu, že hodnota vyplacených mezd byla ještě v neustálém poklesu. ...

Světový obchod.

Neobyčejně obtížné postavení co vývozce má proti letům skvělé vývozní konjunktury náš stát. Dřívější vývozní konjunkturu prospěla značná poptávka celého světa po speciálním hodnotném našem zboží, ale též značné investice t. zv. kapitálově silných států v kontinentálních zemích evropských, jejichž kupní síla byla takto posilována. Současně postupovalo naše vlastní oddlužení vůči cizině, tj. přijímali jsme výměnou za naše zboží akcie československých podniků a jiné finanční hodnoty. Tato okolnost podporovala znamenitě náš vývoz, neboť naši odběratelé, jako Rakousko a Maďarsko, nebyli nuceni uhraditi nám plně svůj dovoz z našeho státu devisami. Dnes těchto příznivých okolností pro náš vývoz tu již není, neboť též naše nové investice kapitálové

V cizině placené zbožím setkávají se se značnými obtížemi, jak tomu nasvědčují naše obchodněpolitická jednání s Rakouskem. Nelze také předpokládati, že dřívější oběh kapitálu spočívající na jednostranném, neúměrném zadlužení určitých států bude opět v dohledné budoucnosti obnoven. Proto také nebude lze vůbec dosáhnouti značné vyšší kvoty vývozu bez odpovídajícího zvýšení našeho dovozu. To platí dokonce též se zřetelem na náš vývoz do států, které představují pro nás určité míry volný trh. Statistika ukazuje, že vývoz náš do Anglie a do států Skandinávských a zejména do Spojených států S, A, vzrostl. Zvýšil se trochu do zemí se zlatou měnou, zatímco úbytek našeho vývozu šel hlavně na účet našeho obchodu s Německem. Nicméně se nelze

spolehnouti, že zvýšení našeho vývozu na volné trhy půjde souběžně s hospodářským oživením dotčených států. Neboť náš zahraniční obchod s dotčenými státy bude též částečně podmíněn možností rozšířiti volná styk obchodní na všechny ostatní státy evropské, jakož i obnovením volnějších styků platebních, které by podporovaly zahraniční kapitálové investice a mezinárodní platební clearing. Naše vysoké ceny nutí náš vývozní průmysl rozvíjeti mimořádné úsilí, aby se přizpůsobil cenově zahraniční soutěži, což se však projevuje dále ve stoupajících domácích cenách. ...

Trh peněžní a kapitálový. – Vývoj úrokové sazby

Československu podařilo se sice běžnou úrokovou mírou, měřenou výnosností pevně zúročitelných papírů, snížit ze 6.8 % v r. 1932 na dnešní stav, který je málo od 5 %, nicméně je dosud sporné, zda tato úroková míra a dnešní stav peněžního a kapitálového trhu budou dostatečně mocným podnětem k novému soukromému investičnímu ruchu a tudíž ke skutečnému hospodářskému vzestupu. ...

Nesmíme zapomínati, že naše veřejné finanční hospodářství vstoupilo do krise již značně zeslabeni v důsledku zákona o stabilizačních bilancích, který dovozoval naší výrobě uložit značné konjunkturální zisky do rezerv, které, jak se dnes ukazuje, unikají před zdaněním. Tyto zisky byly částečně použity k investicím a k racionalisaci podniků v době, kdy nadvýrobní krise se již připravovala. ...

Další budoucí vývoj našeho hospodářství zůstává hlavně problémem úvěrovým, neboť úvěrové zatížení našeho podnikání ve srovnání s jinými státy je značné, a proto musí vysoká úroková míra u nás působiti zvláště nepříznivě. ...

Velmi příznačným zjevem ztrnulosti našeho peněžního trhu je dnešní poměrně úzká základna měnová. Srovnáme-li jen nejviditelnější znaky měnové politiky jednotlivých států, jako je např. stav oběživa, uvidíme, že téměř ve všech státech ponechaly cedulové banky míru obživa z doby konjunktury, která jen tu a tam přechodně poněkud poklesla, ale namnoze byla ještě zvýšena. Naše cedulová banka vykazuje naopak postupnou kontrakci proti letům konjunktury přibližně o 30 %. ...

Též u nás by měly ceny dosud klesati, neboť naše úroková míra je ve skutečnosti dosud ještě vysoká. Vzestupná tendence našich cen je důsledkem dovozní praxe a vázanosti kartelových cen. Můžeme tudíž říci, že celé naše hospodářství trpí stále ještě do jisté míry deflačním procesem, který se však nemůže projevit v cenách, nýbrž naopak při klesající výrobě konsumních statků vede k zvýšení cenové hladiny, Celé naše hospodářství je podrýváno právě tímto rozporem, který souvisí se ztrnulostí naší úvěrové soustavy, tlačící ceny dolů, a s naší politikou dovozní a kartelovou, tlačící ceny nahoru.
...

Je tudíž pochopitelné, že praktická protikrizová politika přiklání se všude k oněm teoretikům, kteří žádají záměrné a účinné organisace peněžního a kapitálového trhu a odpovídající snížení úrokové sazby pod sazbu přirozenou. Dovedeme-li toto žádoucí rozpětí správně odhadnouti, vytvořili jsme základní předpoklady pro nový hospodářský vzestup. ...

Všeobecné závěry.

Z toho, co jsem zde uvedl, vyplývá, že nelze ve všech státech mluvit o konečné likvidaci krise. Jednotlivé státy, zejména široká skupina librového bloku, vycházejí již z prvotní fáze konjunkturálního vzestupu, který lze se zřetelem k povaze dnešní krise a k nutným změnám strukturálním označiti co konjunkturu spotřební výroby. Spojené státy americké nacházejí se ve velmi markantním, ale přece jen prvotním stadiu oživení, vycházejícím od spotřebních statků. Tato konjunkturální vlna zvýšení spotřeby počíná se přelévati v zemích librového bloku v skutečnou konjunkturu investiční, podporovanou důslednou politikou levných a hojných peněz, v níž je odhodlání pokračovati. Neutěšená mezinárodní politická situace tento vývoj arciť vážně ohrožuje. Charakteristické znaky tohoto vzestupu jsou tyto:

1. Poměrně mírně stoupající ceny, a to alespoň tam, kde výroba nebyla umělými prostředky snižována neb omezována;
2. Pokles celkové nezaměstnanosti brzděný pokračujícím racionalizačním procesem a stagnací určitých odvětví průmyslových v důsledku značných přesunů v spotřebě a v důsledku značné mezinárodní soutěže;
3. Zřetelný vzrůst obchodu mezi státy s rozšiřujícím vnitřním hospodářstvím při volném styku devisovém a při odpovídajícím uvolnění zahraničního obchodu;
4. Vzestup veřejného zadlužení, který se mírněn aneb zcela zastaven klesající úrokovou mírou, umožňující konversi. Teprve v další fázi hospodářského oživení dostavuje se zlepšení daňového výnosu.

Tento příznivý obrat je vesměs přivoděn aktivní politikou měnovou a úvěrovou.

Naproti tomu jsou ještě státy zlatého bloku v trvalé depresi, byť produkce stoupla v důsledku oživení zbrojního průmyslu, poptávky po určitých surovinách, v důsledku zvýšené autarkie, anebo jako ve Francii v důsledku ne dosti pronikavých reflatních pokusů „na zlatém podkladě“. Situace v dotčených státech je charakterizována stále ještě poměrně vysokou úrokovou sazbou pro dlouhodobé peníze a upadajícím zahraničním obchodem.

Je tu konečně třetí kategorie států, které se vzdaly automatické funkce zlatého standardu neb také devalvovaly, které však zůstaly při metodách a zásadách, jež jsou uplatňovány v zemích zlatého bloku. Vývoj v dotčených

státech je různý, celkem však lze říci, že určitý stupeň tísně je tam stabilisován při pasivním veřejném finančním hospodářství. Vázanost devisového styku vynucuje si přísnou kontrolu ostatních oblastí, protože také vzestupný cenový vývoj neodpovídá skutečné namnoze deflační tendenci krisového hospodářství. Do této kategorie zemí s fiktivní cenovou hladinou a vázaností zahraničního obchodu patří též Německo s tím rozdílem, že celkový obraz je tam skreslován rozšířením úvěru, prováděném ve velkém měřítku, které však neslouží cílům ryze hospodářským.

Jak se utváří obraz světového hospodářství v dohledné budoucnosti při těchto tak různých a v zásadě si odporujících směrech, je těžko předvídati, neboť nevíme, jakou korekturu vyžádají si síly tak

Protichůdné. Pro nás plyne z této úvahy poučení, že skutečné překonání světové krise není snadným úkolem a vyžádá si všech našich sil a především pak klidného a realistického rozboru skutečné podstaty dnešních našich obtíží.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

